

## บทที่ ๓

### วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์

มนุษย์ทุกยุค ทุกสมัย ทุกชาติ ทุกภาษามีความคิดและอารมณ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ใช้เหตุผลในรูปแบบเดียวกัน มีอารมณ์โลก โกรธ หลง รัก เกลียดในแบบเดียวกัน มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มากระทบอารมณ์ในทำนองเดียวกัน จะต่างก็แต่วิธีที่แสดงออกเท่านั้น วรรณกรรมจึงช่วยสะท้อนสภาพชีวิตไว้หลากหลายเป็นเสมือนศูนย์รวมของแบบอย่างของชีวิต ถ้าหากไม่มีชีวิตวรรณกรรมก็เกิดขึ้นไม่ได้ หรือถ้าไม่มีวรรณกรรมชีวิตก็ไม่มีแนวทางที่ถูกต้องดีงาม การศึกษาวรรณกรรมจึงมีประโยชน์เพราะเท่ากับได้ศึกษาชีวิตที่เป็นแบบอย่างไว้แล้ว นักวรรณคดีจึงมักกล่าวว่าวรรณคดีทำคนให้เป็นคน เรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ มีหลักธรรมในด้านจริยธรรมที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งยังช่วยยกระดับจิตใจผู้อ่านให้สูงขึ้นคือ ทำให้มีศีลธรรม มีจริยธรรมดีขึ้นดังนี้

#### ๓.๑ โครงสร้างของวรรณกรรม

วรรณกรรมไทยที่มีอยู่ปัจจุบันนี้มีหลายรูปแบบ กุหลาบ มัลลิกะมาส กล่าวว่า ตามปกติทุก ๆ ประเทศ จะแบ่งวรรณกรรมออกเป็นจำพวกใหญ่ ๆ ๒ จำพวก คือจำพวกร้อยกรองและจำพวกร้อยแก้ว หรือจะแบ่งอีกวิธีหนึ่งคือ จำพวกบันเทิงคดีและจำพวกสารคดี<sup>๑</sup> บันเทิงคดีมีวัตถุประสงค์ของการเขียนคือทำให้ความเพลิดเพลิน อีกนัยหนึ่งต้องกระทบอารมณ์ผู้อ่านอาจมีสาระในด้านปรัชญา ในด้านความเข้าใจการเมืองหรือประวัติศาสตร์ ส่วนสารคดีเป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้หรือความคิดเห็นที่เป็นคุณประโยชน์ ผู้แต่งเจตนาให้ผู้อ่านใช้สติปัญญามีได้มุ่งจะให้ใช้อารมณ์<sup>๒</sup>

กระแสร มัลยาภรณ์ ก็ได้ให้ความหมายของเรื่องบันเทิงคดีว่า คือเรื่องที่สมมุติที่สร้างขึ้นมามีจินตนาการและอารมณ์ มุ่งให้ความเพลิดเพลินเป็นใหญ่แต่ให้ความรู้ด้วย มีหลายรูปแบบ เช่นเรื่องสั้น นวนิยาย ฯลฯ ส่วนใหญ่จะเป็นร้อยแก้ว<sup>๓</sup> ส่วนคำว่านิยาย เบญจมาศ พลอินทร์ อธิบายว่า นิยายหมายถึง เรื่องเล่า, เรื่องอ่านเล่นหรือเรื่องประโลมโลก แต่เดิมนั้นเป็นนิยายสมมุติและมักเป็นเรื่องของบุคคลชั้นสูงหรือท้าวพระยาภคิตรีย์เรียกกันว่า เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เมื่อมีการแต่งนิยายใน

---

<sup>๑</sup> กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณกรรมไทย, หน้า ๕.

<sup>๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

<sup>๓</sup> กระแสร มัลยาภรณ์, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, หน้า ๓๓.

แนวใหม่ตามแบบตะวันตกจึงใช้นวนิยาย มีความหมายว่าเรื่องอ่านเล่นที่มีรูปแบบใหม่ เป็นเรื่องซึ่งสมมุติขึ้นหรือใช้จินตนาการโดยยึดหลักความสมจริงมากที่สุด<sup>๔</sup>

Gilbert Highet ให้คำจำกัดความคำว่า นวนิยายว่าหมายถึง เรื่องที่เขียนเป็นร้อยแก้ว ชนิดพรรณนาโวหาร อาจจะเป็นเรื่องสมมุติทั้งหมด หรือสมมุติบ้าง จริงบ้าง<sup>๕</sup>

สายทิพย์ นุกูลกิจ อธิบายว่านวนิยายเชิงชีวประวัติ (Biographical Novel) ได้แก่ นวนิยายที่กล่าวถึงเรื่องราวของตัวละครเอกซึ่งมักได้เค้าโครงเรื่องมาจากเรื่องราวในชีวิตจริงของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง<sup>๖</sup>

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร จำแนกนวนิยายไทยตามเนื้อหาออกได้เป็น ๑๑ ประเภทคือ “นวนิยายอิงพุทธศาสนามีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศาสนาหรืออาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นโครงเรื่อง”<sup>๗</sup>

ดังนั้น เรื่องหลวงพ่อทองวัดโบสถ์จึงเป็นวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนา แต่งในลักษณะร้อยแก้วประเภทบันเทิงคดี ซึ่งผู้ประพันธ์ได้พรรณนาโทษของกิเลสและคุณธรรมสลับกันทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งความเพลิดเพลินและข้อคิดความจริงของชีวิต มีเนื้อหาทั้งหมด ๒๘ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แม่กิมเฮียง-บ้านหมู

ตอนที่ ๒ เจ้าเพื่อน

ตอนที่ ๓ นายแดง

ตอนที่ ๔ แม่ส้มลิ้ม

ตอนที่ ๕ พระม่วง

ตอนที่ ๖ ครูสมพงษ์

ตอนที่ ๗ ทิดโถม

ตอนที่ ๘ ตาใจ-เมียสาว

ตอนที่ ๙ ปลัดบุญช่วย (ตอนที่ ๑)

ตอนที่ ๑๐ ปลัดบุญช่วย (ตอนที่ ๒)

ตอนที่ ๑๑ ปลัดบุญช่วย (ตอนที่ ๓)

<sup>๔</sup> เบญจมาศ พลอินทร์, *วรรณคดีและวรรณกรรมไทย*, หน้า ๑๐๒.

<sup>๕</sup> Gilbert Highet, *People Place and Books*, (New York : Oxford University Press, 1953), p. 203.

<sup>๖</sup> สายทิพย์ นุกูลกิจ, *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งแมนโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๐.

<sup>๗</sup> เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, *การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์*, (สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๑), หน้า ๖๖

ตอนที่ ๑๒ ปลัดบุญช่วย (ตอนที่ ๔)

ตอนที่ ๑๓ ปลัดบุญช่วย (ตอนจบ)

ตอนที่ ๑๔ ตาหรั่ง

ตอนที่ ๑๕ จอม-แมว

ตอนที่ ๑๖ ผู้ใหญ่จวง

ตอนที่ ๑๗ ลุงจอน

ตอนที่ ๑๘ เบญจเพส (ตอนที่ ๑)

ตอนที่ ๑๙ เบญจเพส (ตอนที่ ๒)

ตอนที่ ๒๐ สงบเวอร์ (ตอนที่ ๑)

ตอนที่ ๒๑ สงบเวอร์ (ตอนที่ ๒)

ตอนที่ ๒๒ บุญทิ้ง

ตอนที่ ๒๓ สด (ตอนที่ ๑)

ตอนที่ ๒๔ สด (ตอนที่ ๒)

ตอนที่ ๒๕ แม่วน

ตอนที่ ๒๖ ห้าว

ตอนที่ ๒๗ หมิ่นเรื่องๆ

วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อกองวัดโบสถ์แยกศึกษาเป็น ๒ ส่วน คือ กลวิธีและเนื้อหา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

### ๓.๒ กลวิธีการประพันธ์

กลวิธีมีผู้อธิบายไว้ดังนี้ วนิดา บำรุงไทย อธิบายว่า หมายถึงวิธีที่ผู้แต่งเลือกใช้ในการสร้างสรรค์บทประพันธ์แต่ละเรื่องเพื่อให้บรรลุที่ดีที่สุดในเชิงวรรณศิลป์<sup>๔</sup> และยุริฉัตร บุญสนิทอธิบายว่า คือ การกระทำ “อย่างไร” จึงจะให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผูกไว้และให้บรรลุความมุ่งหมายของผู้เขียน<sup>๕</sup> เรื่องหลวงพ่อกองวัดโบสถ์ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีหลายรูปแบบ เช่น ในส่วนที่เป็นลีลาการเขียนมีการใช้อุปมาโวหาร การพรรณนาความคิดและความรู้สึก ในส่วนที่เป็นการดำเนินเรื่อง มีการเล่าเรื่องโดยตัวละครหลายตัวลัดกันเล่า มีการแทรกอารมณ์ขันเพื่อคลายความเครียดของเนื้อเรื่อง และกลวิธีให้ตัวละครพูดโต้แย้งกันเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นความคิดที่หลากหลายเป็นต้น ดังนั้น

<sup>๔</sup> วนิดา บำรุงไทย, ศาสตรและศิลป์แห่งนวนิยาย, (กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๖.

<sup>๕</sup> ยุริฉัตร บุญสนิท, วรรณวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ภาคใต้ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๘),

กลวิธีจึงเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาแบบที่ว่าแยกออกจากกันได้ยากซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปเมื่อกล่าวถึงรายละเอียดของเนื้อหา

### ๓.๓ เนื้อหา

เนื้อหา ประกอบด้วย (๑) แก่นเรื่อง (Theme) (๒) โครงเรื่อง (Plot) (๓) เนื้อเรื่อง (Story) (๔) ตัวละคร (Character) (๕) ฉาก (Setting) (๖) บทสนทนา (Dialogue) ผู้วิจัยขอนำเสนอตามลำดับดังนี้

แก่นเรื่องหรือบางที่บางท่านเรียกว่า แนวคิด สารัตถะ หรือสาระสาระ ดนยา วงศ์ณะชัย อธิบายว่า แก่นเรื่องคือ ทัศนคติของผู้แต่งที่ได้จากการเฝ้าสังเกตความเป็นไปของมนุษย์โลก ด้วยสายตาและความคิดที่ลุ่มลึกแล้วถ่ายทอดความคิด และประสบการณ์นั้นสู่ผู้อ่านด้วยวิธีการต่าง ๆ แก่นเรื่องจึงเป็น “สาร” (Message) ที่ผู้แต่งต้องการจะ “สื่อ” มายังผู้อ่าน<sup>๑๐</sup> ดังนั้น แก่นเรื่องจึงเป็น สิ่งเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน ส่วนประกอบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฯลฯ จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเสนอแนวคิดที่ผู้แต่งต้องการทั้งสิ้น เรื่องหลวงพ่อบุญรอดวัดโบสถ์ สาระที่ ผู้ประพันธ์ต้องการสื่อมายังผู้อ่านก็คือ เพื่อให้เป็นหนังสือนิทานธรรมที่ให้ความเพลิดเพลิน และยังให้ความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะความลึกซึ้งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้ประพันธ์ทำให้เห็นถึงคุณูปการอันใหญ่ของพระพุทธเจ้าที่มีต่อโลก ผู้ประพันธ์จึงจำลองชีวิตจริงของพุทธศาสนิกชนออกมาเป็นตัวละครแล้วปั้นแต่งตัวละครเพื่อถ่ายทอดความประทับใจ ความในใจนั้นออกมาโดยแสดงให้เห็น โดยสอดแทรกหลักคำสอนในพุทธศาสนาไว้ในเรื่องอย่างแนบคาย จึงเป็นงานที่เขียนอย่างมีศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อศาสนิกชนรุ่นหลังได้รำลึกถึงคุณงามความดีที่พระพุทธเจ้าได้สร้างไว้ในพระบวรพุทธศาสนาอันส่งผลถึงหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วยให้ได้พบกับความสุขสงบเย็น

### ๓.๔ โครงเรื่อง

สมพร มั่นตะสุตร กล่าวว่าโครงเรื่องคือ แนวทางที่นักเขียนวางไว้สำหรับเป็นแนวในการเขียนเรื่อง มีลักษณะเหมือนแผนที่หรือลายแทงที่ให้รายละเอียดจุดสำคัญพอเป็นที่เข้าใจ อาจจะบอกเพียงว่าตัวละครมีใครบ้าง ลักษณะของตัวละครคิดและพูดอย่างไร โครงเรื่องที่ดีต้องมีพฤติกรรมและความขัดแย้ง<sup>๑๑</sup>

<sup>๑๐</sup> ดนยา วงศ์ณะชัย, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, (พิษณุโลก : สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๓.

<sup>๑๑</sup> สมพร มั่นตะสุตร, *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*, หน้า ๒๓๙.

ยุรฉัตร บุญสนิท กล่าวว่าโครงเรื่องคือ การบรรยายสิ่งที่จะเกิดขึ้นแต่เน้นเหตุผลที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น มักใช้ความขัดแย้งเป็นตัวดำเนินเรื่อง<sup>๑๒</sup>

เจือ สตะเวทิน กล่าวว่าโครงเรื่องคือ เหตุการณ์ชุดหนึ่งรวมกันเข้าก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือ ก) การเปิดเรื่อง ข) การดำเนินเรื่อง ค) การปิดเรื่อง<sup>๑๓</sup>

### ก) การเปิดเรื่อง (Exposition)

สมพร มั่นตะสูตร อธิบายว่า หมายถึงจุดเริ่มต้นของเรื่องที่น่าจะมีความสำคัญมาก เพราะหากผู้เขียนไม่สามารถเปิดเรื่องให้น่าสนใจแล้ว ผู้อ่านก็จะไม่อ่านเรื่องต่อไปซึ่งนับเป็นความล้มเหลวของการเขียน การเปิดเรื่องทำได้หลายวิธีคือ (๑) สร้างนาฏการหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสนใจโดยเร็ว (๒) บรรยายหรือพรรณนาความต่าง ๆ (๓) ใช้บทสนทนา (๔) ใช้สุภาษิต บทกวี หรือข้อความคมคายชวนคิด (๕) ใช้คำโปรย<sup>๑๔</sup>

วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์กลวิธีการเปิดเรื่องคือการบรรยายหรือพรรณนาฉากของความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลวงพ่отองวัดโบสถ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อเอ๋ยถึงหลวงพ่отองวัดโบสถ์ ผู้ที่รู้จักตัวท่านต่างยกมือขึ้นไหว้ท่วมหัว เพราะตลอดแม่น้ำบางปะกงขึ้นไป จนเข้าคลองท่าลาด จนสิ้นเขตอำเภอพนมสารคาม ตลอดถึงเมืองปราจีนบุรี และเลยไปถึงเมืองกบิทร์บุรี มีผู้รู้จักและเคารพ นับถือว่าท่านเป็นพระที่ทรงวิทยาคมหลังศักดิ์สิทธิ์อย่างยอดเยี่ยม...วันหนึ่งจะมีผู้คนทั้งบ้านไกล และบ้านใกล้ ตลอดถึงชาวเมือง ชาวกรุง มุ่งไปหาท่านที่วัดมากราบด้วยกัน เพื่อขอของดีจากท่านมาคุ้มครองตน...ขอให้ท่านรดน้ำมนต์บ้าง ทำนายโชคชะตาบ้าง แม้บางคนก็เสียสติไปแล้ว ญาติพี่น้องพาตัวมา让您อาบน้ำมนต์ให้ยังหายเป็นปกติได้คล้ายปาฏิหาริย์”<sup>๑๕</sup>

### ข) การดำเนินเรื่อง (Complication)

สมพร มั่นตะสูตร อธิบายว่า หมายถึงการเดินเรื่องต่อจากการเปิดเรื่อง เป็นช่วงที่ทำให้ผู้อ่านทราบความคลี่คลายของเรื่องว่าเป็นไปตามลำดับอย่างไรหรือไม่ ในช่วงดำเนินเรื่องนี้ จะ

<sup>๑๒</sup> ยุรฉัตร บุญสนิท, วรรณวิจารณ์, หน้า ๑๕.

<sup>๑๓</sup> เจือ สตะเวทิน, วรรณคดีพุทธศาสนา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๕.

<sup>๑๔</sup> สมพร มั่นตะสูตร, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, หน้า ๒๔๐.

<sup>๑๕</sup> ทวี วรรณ, หลวงพ่отองวัดโบสถ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องไปตลอดด้วยกลวิธีหลายประการ ที่สำคัญคือการสร้างความขัดแย้ง สร้างอุปสรรค และแสดงการดิ้นรนต่อสู้ของตัวละครและพฤติกรรม ต่าง ๆ<sup>๑๖</sup>

दनया वंस्त्रनेच्य ओबिबायां การดำเนินเรื่อง หมายถึง เป็นช่วงของการสร้างและผูกปมปัญหาอันประกอบด้วย อุปสรรค ความขัดแย้ง (Conflict) การดิ้นรนต่อสู้ เมื่อความยุ่งยากซับซ้อนทวีขึ้นเรื่อย ๆ จนที่สุดก็มาถึงจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) ซึ่งเป็นจุดที่ตึงเครียดที่สุดของเรื่องจากนั้นเรื่องจะค่อย ๆ คลี่คลายลงและที่สุดก็มาถึงตอนจบเรื่อง<sup>๑๗</sup>

วรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ มีกลวิธีการดำเนินเรื่องคือ ใช้วิธีเล่าเรื่องย้อนหลังในตอนต้นของเรื่องเพื่อปูพื้นให้เห็นภาพการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องที่ผูกอยู่กับการรัก ความหลง ความเกลียด ความหึง ความเจ็บปวด ความพยายาม ความอาฆาตเคັน อารมณ์เหล่านี้เป็นรากฐานอารมณ์แห่งธรรมชาติของมนุษย์ที่นิรันดร์ จึงนำมาเป็นปมปัญหาให้เรื่องดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ด้วยการบรรยายที่หมดจดงดงามอย่างผู้เข้าใจโลกเข้าใจชีวิต สอดแทรกหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนร้อยอยู่ตลอดเรื่อง เค้าโครงเรื่องที่เร้าใจมีความตื่นเต้น จึงชวนให้ติดตามจนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง เมื่อทราบเท่าที่มนุษย์ยังมีความรักเป็นอารมณ์หนึ่งของปุถุชน กลวิธีการนำความรักมาเป็นปมปัญหาให้เรื่องดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง จึงเป็นกลวิธีที่สามารถสัมผัสใจของผู้อ่านได้โดยง่ายเหนือเนื้อหาที่เกิดจากอารมณ์อื่นใด และเป็นการดำเนินเรื่องที่สมจริงกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

### ค) การปิดเรื่องหรือการจบเรื่อง

สมพร มั่นตะสูตร อธิบายว่า เป็นตอนที่ปัญหาที่สร้างขึ้นมาได้รับการคลี่คลายขยายตัวเอง การได้รับการแก้ไขตัวปัญหาจบสิ้นลง บางครั้งเรียกจุดสุดยอดของเรื่อง ซึ่งถือกันว่าเป็นจุดให้ความตื่นเต้น ความสนใจและคลายความตึงเครียดอย่างสำคัญ การปิดเรื่องสามารถทำได้หลายวิธี คือ “(๑) จบแบบทิ้งท้าย คือ ไม่เป็นไปตามความคาดหมายของผู้อ่าน (๒) จบแบบเศร้า (๓) จบแบบหวานชื่น (๔) จบแบบเป็นจริงในชีวิต คือ ชีวิตจริงเป็นอย่างไรเรื่องก็จบลงแบบนั้น”<sup>๑๘</sup>

दनया वंस्त्रनेच्य อธิบายว่า การปิดเรื่องนั้นอาจปิดเรื่องตามปกติธรรมดาในชีวิตจริง คือ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่จำเป็นต้องจบอย่างสมบูรณ์ อาจปิดเรื่องไว้ลอย ๆ ทิ้งให้ผู้่านคิดต่อไป หรือจบเรื่องอย่างบริบูรณ์ทุกอย่างลงตัวผู้อ่านไม่ต้องคิดหรือกังวลอีกต่อไป<sup>๑๙</sup>

<sup>๑๖</sup> สมพร มั่นตะสูตร, วรรณกรรมไทยปัจจุบัน, หน้า ๒๔๕.

<sup>๑๗</sup> ดนยา วังศ์ธนะชัย, วรรณกรรมปัจจุบัน, หน้า ๑๒.

<sup>๑๘</sup> ยุธัตถ์ บุญสนิท, วรรณวิจารณ์, หน้า ๑๕.

<sup>๑๙</sup> E.M. Forster, *Aspects of the Novel*, (Middlesex : Penquin Books Ltd., 1976), pp. 40-45.

เรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ กลวิธีการปิดเรื่องหรือจบเรื่องคือการให้ตัวละคร และผู้อ่านปฏิบัติคำสอนในพระพุทธศาสนาด้วยจิตที่ทรงมุ่งมั่นในการบำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนาตามจนวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ นอกเหนือจากสังกรรมของชีวิตที่ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดาซึ่งผู้อ่านสามารถแลเห็นแล้ว ผู้อ่านยังได้ข้อคิดที่ว่า ชีวิตหนึ่งเกิดขึ้นมาแล้วก็จากไป ชีวิตหนึ่งจบลงไปแล้วขณะที่ชีวิตอื่น ๆ จะตามไป การดำรงชีวิตอยู่อย่างไรจึงจะมีความหมายและมีคุณค่าทั้งต่อตนเอง บุคคลอื่นและสังคม

### ๓.๕ เนื้อเรื่องย่อ

เนื้อเรื่องย่อเรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ เป็นงานเขียนที่กล่าวถึงเรื่องราวของผู้คนมากมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลวงพ่отองทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น "แม่กิมเฮียง" สาวงามผู้เป็นที่หมายปองของเหล่าชายหนุ่ม ต่อมา "ทิดแรม" ได้ใช้น้ำมันจันทน์ทาที่แขนของแม่กิมเฮียง แม่กิมเฮียงเริ่มมีอาการจิตหลอน ทิดแรม กล่าวว่าเธอจะต้องยอมแต่งงานกับเขาถึงจะหายเป็นปกติ จนบิดามารดาต้องพาไปพึ่งหลวงพ่отอง ท่านได้ใช้น้ำมันตราดจนกลับมามีอาการปกติได้อีกครั้ง และได้ไปแต่งงานกับผู้ชายคนอื่นที่เป็นครูแทน แท้ที่จริงเป็นเพียงอาการอุปาทานที่เธอคิดไปเองเท่านั้น มิใช่เรื่องไสยศาสตร์แต่อย่างใด

"เจ้าเพื่อน" ผู้ซึ่งเคยอาศัยอยู่กับหลวงพ่отองตั้งแต่วัยเยาว์ เป็นคนที่มีนิสัยดีหลายประการ ขยัน ซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบมิตรสหาย แต่เนื่องจากเป็นคนใจร้อนวู่วาม จึงได้ก่อเหตุโศกนาฏกรรมขึ้น เขาได้ใช้อาวุธปืนสังหารภรรยากับซุ้รักของเธอ เพราะไม่พอใจที่นอกใจ จากนั้นเจ้าเพื่อนได้หนีการจับกุมทั้งยังอิงตอสู้กับเจ้าหน้าที่ ต่อมาเจ้าเพื่อนเข้ามาพบกับหลวงพ่отองด้วยความรู้สึกเป็นทุกข์ หลวงพ่отองกล่าวว่าคนเราแม้ว่าจะหนีตำรวจได้ แต่เมื่อก่อกรรมชั่วแล้วจะไม่สามารถหนีบาปที่ก่อไว้ได้เด็ดขาด ต่อให้หนีพ้นในชาตินี้ได้ แต่ก็ไม่สามารถหนีพ้นในชาติต่อไปได้อยู่ดี หลวงพ่отองจึงแนะนำให้เขายอมมอบตัวให้กับทางการ แล้วกลับตัวกลับใจเสียใหม่ เชื่อว่าอาจได้การลดหย่อนผ่อนโทษ เจ้าเพื่อนสำนึกผิด เขาน้ำตาไหล และยอมมอบตัวให้กับทางการในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของ "เจ้าแดง" ก่อนที่เขาจะเสียชีวิต และตัวละครสำคัญอื่นๆ ที่ปรากฏในนิยายชุดนี้อีกหลายตอน

### ๓.๖ ตัวละคร

วนิดา บำรุงไทย อธิบายว่าตัวละครคือ บุคคลที่ผู้แต่งกำหนดหรือสมมุติขึ้นในวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่า ตัวละครเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับเรื่องเล่าทุกประเภทรวมทั้งนวนิยายชุดนี้อีกหลายตอน

นิยาย เพราะถ้าไม่มีตัวละครก็ไม่มีเรื่อง นอกจากนี้ ตัวละครยังมักเป็นจุดดึงดูดความสนใจ ความประทับใจของผู้อ่านมากกว่าส่วนอื่น ๆ ของนวนิยาย<sup>๒๐</sup> ส่วน Pickering and Hoepfer กล่าวว่า

มีน้อยมากที่ผู้อ่านจะซาบซึ้งเข้าถึงวรรณกรรมโดยปราศจากตัวละครที่ชื่นชอบ ส่วนหนึ่งของความประทับใจในตัวละคร ก็คือ การที่ผู้อ่านได้รู้จักเขาเป็นอย่างดีถึงเบื้องลึกของชีวิต สติปัญญา อารมณ์และบุคลิกภาพอันซับซ้อนที่ซ่อนอยู่ภายใน และยังมีข้อมูลที่มากพอที่จะมีความรู้สึกนึกคิดแล้ว วินิจฉัยตัวละครหญิงชายเหล่านั้น ในขณะที่ในชีวิตจริงนั้นเรารู้จักบุคคลเพียงพื้น ๆ จากภายนอกเป็นส่วนใหญ่<sup>๒๑</sup>

दनया वंस्ठनः चैव ओचिष्यात् “ตัวละครคือ ผู้ที่มีบทบาทในเรื่องจะเป็นคนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เทียบเท่าคนก็ได้ (อาจเป็นสัตว์ ต้นไม้ สิ่งของ ฯลฯ แต่ต้องคิดหรือมีพฤติกรรมอย่างคน) เพื่อให้ตัวละครที่สร้างขึ้นมีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับคนจริงมากที่สุด”<sup>๒๒</sup> และยุธัต บัญสุนิธิ์ โอธิบายว่า “ตัวละครคือ บุคคลสมมุติ ผู้ทำหน้าที่ให้เรื่องดำเนินต่อไปหรือเป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเนื้อเรื่อง”<sup>๒๓</sup>

ดังนั้น เพื่อให้ตัวละครมีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับคนจริงมากที่สุด จึงมีกลวิธีการสร้างตัวละครซึ่งदनया वंस्ठनः चैव ओचिष्यात् ได้สรุปได้ดังนี้ กลวิธีการสร้างตัวละครคือ

### ๑. การสร้างนิสัยตัวละคร มีกลวิธีดังนี้

๑.๑ ลักษณะนิสัยของตัวละคร โดยทั่วไปพบว่าตัวละครในนวนิยายมีอยู่ ๒ แบบ คือ

ก. ตัวละครที่มีหลายลักษณะ (Round Character) ตัวละครประเภทนี้จะดูสมจริงเหมือนเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในสังคม

ข. ตัวละครที่มีน้อยลักษณะ (Flat Character) ตัวละครประเภทนี้จะมีลักษณะนิสัยเพียงด้านเดียว ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกได้ว่าไม่สมจริง เป็นตัวละครที่เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น

๑.๒ การใช้ความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์มาเป็นแนวทางในการสร้างตัวละคร

๑.๓ ลักษณะนิสัยของตัวละคร ตามปกติจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่ประสบการณ์ เหตุการณ์ หรือกาลเวลาที่ผ่านไปซึ่งมีอิทธิพลมากพอก็อาจทำให้นิสัยของตัวละครเปลี่ยนแปลงไปได้

### ๒. การนำเสนอตัวละคร มีกลวิธีดังนี้

<sup>๒๐</sup> วนิดา บำรุงไทย, ศาสตรและศิลป์แห่งนวนิยาย, หน้า ๑๓๐.

<sup>๒๑</sup> James H. Pickering and Jeffrey D. Hoepfer, *Literature*, (New York : Macmillan Publishing Company, 1982), pp. 26-27.

<sup>๒๒</sup> ดนยา วังศ์ธนะชัย, *วรรณกรรมปัจจุบัน*, หน้า ๑๓๓.

<sup>๒๓</sup> ยุธัต บัญสุนิธิ์, *วรรณวิจารณ์*, หน้า ๓๖.

๒.๑ ผู้ประพันธ์บอกโดยตรง โดยใช้คำบรรยายหรือคำอธิบายของผู้ประพันธ์

๒.๒ ผู้ประพันธ์บอกโดยอ้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

ก. ให้ตัวละครตัวอื่นแสดงความเห็น หรือมีปฏิกิริยาต่อตัวละครตัวนั้น อาจเป็นการสนทนาด้วย หรือการนิพนธ์กลับหลัง

ข. ให้เห็นลักษณะของตัวละครจากสิ่งภายนอก เช่น ลักษณะท่าทางที่ไม่น่าไว้วางใจ การแต่งกาย หรือรสนิยมในการใช้สิ่งของของตัวละคร

ค. ให้คำพูดของตัวละครนั้นเองแสดงอุปนิสัยใจคอ ค่านิยม ระดับการศึกษา เช่น ให้ตัวละครพูดคำคำๆ พูดเสียงเหนือ หรือชอบพูดเสียดสี ประชดประชัน

ง. ให้พฤติกรรมของตัวละครเองเป็นเครื่องแสดง เช่น ถ่มน้ำลายไม่เลือกที่ หรือเดินผ่านสุนัขที่รอตตะเทะทุกที่<sup>๒๔</sup>

ตัวละครในนวนิยายแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ตัวละครเอกและตัวละครย่อยในเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ ผู้วิจัยขอนำตัวละครเอกและตัวละครย่อยบางตัวมาแสดงดังนี้

๑. ตัวละครเอก (Major Character)

ชวน เพชรแก้ว อธิบายว่า “ตัวละครเอกคือ ตัวละครซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องโดยตลอด”<sup>๒๕</sup>

### ๓.๗ ฉาก

วนิดา บำรุงไทย สรุปไว้ว่า ฉาก เป็นส่วนที่มีความสำคัญและความจำเป็นสำหรับนวนิยายซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่มักจะต้องการให้ผู้อ่านทั้ง “เห็น” และ “รู้สึก” ในเรื่องราวที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ นวนิยายแนวเขียนสมจริงมักใช้ฉากและบรรยากาศเสริมสร้างอย่างมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์เรื่องราวหรืออารมณ์ของตัวละครเพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่าน<sup>๒๖</sup> ในอนุสารหมวติวิชาภาษาไทยกล่าวว่า ฉากในนวนิยายจึงเป็นถ้อยคำสำนวนที่เราใช้วาดมโนภาพบ้างหรือบอกกล่าวประวัติของบุคคลหรือสถานที่ หรือยุคสมัยที่เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นหรือดำเนินไป ในนิยายแบบเดิมผู้แต่งจะบอกให้รู้ยุคสมัย รู้ลักษณะภูมิประเทศไว้ชัดเจน แต่ในนวนิยายผู้ประพันธ์อาจบอกถึงฉากด้วยกลวิธีต่าง ๆ<sup>๒๗</sup> ยรรฉัตร บุญสนิท กล่าวว่า ฉากของวรรณกรรมที่ใช้เล่าเรื่องคือ สถานที่ เวลาทาง

<sup>๒๔</sup> ดนยา วงศ์ณะชัย, วรรณกรรมปัจจุบัน, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

<sup>๒๕</sup> ชวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๗.

<sup>๒๖</sup> วนิดา บำรุงไทย, ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย, หน้า ๑๔๒.

<sup>๒๗</sup> อนุสารหมวติวิชาภาษาไทย, แนวแนวทางอ่านนวนิยาย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๓.

ประวัติศาสตร์ และกรณีแวดล้อมทางสังคมที่เหตุการณ์ในเรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น เช่น ประเทศ, ทุ่งร้าง, หอคอย<sup>๒๘</sup>

ยุพร แสงทักษิณ กล่าวว่า ฉาก หมายถึง เวลาและสถานที่ที่กำหนดให้เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ฉากในนวนิยายสร้างขึ้นจากการใช้ถ้อยคำบรรยายหรือพรรณนา เพื่อให้ผู้อ่านวาดมโนภาพตาม ผู้แต่งนวนิยายจะต้องกำหนดไว้ในใจว่าเรื่องที่กำลังจะแต่งเป็นเรื่องในสมัยใดเกิดขึ้นที่ไหน ผู้แต่งจึงควรมีความรู้หรือประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา ฯลฯ มากพอสมควร เพื่อให้การสร้างฉากถูกต้องและสมจริงมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ฉากยังช่วยให้การกำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละครทำได้ง่ายขึ้นด้วย เช่น ตัวละคร ควรจะแต่งกายอย่างไร บทสนทนาควรเป็นอย่างไร และพฤติกรรมของตัวละครควรเป็นไปในลักษณะใด ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงฉากจึงน่าจะต้องรวมถึงสภาพสังคม ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ ความคิดเห็น ฯลฯ ด้วย<sup>๒๙</sup>

เถกิง พันธุ์เถกิงอมร กล่าวว่า มี ๓ ประการคือ ฉากต้องสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ต้องสมจริง ถูกต้องตรงตามสภาพความเป็นจริง และต้องสมเหตุสมผลกับการดำเนินเรื่องและความเป็นไปได้<sup>๓๐</sup>

### ๓.๘ บทสนทนา (Dialogue)

บทสนทนา หมายถึง คำพูดหรือการเจรจาของตัวละคร เนื่องจากนวนิยายเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ผู้ประพันธ์จึงนิยมให้มีบทสนทนาและสถานที่สมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์มากที่สุด บทสนทนามีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องและฉาก บทสนทนานิยมใส่เครื่องหมายคำพูด (“ . . .”) ขวน เพชรแก้ว เขียนไว้ว่า บทสนทนาที่ดีจะมีลักษณะดังนี้

- (๑) ความเป็นธรรมชาติ คือมีลักษณะสมจริงกับชีวิตจริงมากที่สุด
- (๒) บทสนทนาที่ดีจะต้องใช้ภาษาให้เหมาะสมกับตัวละครแต่ละตัว โดยคำนึงถึงครอบครัว การศึกษา สภาพในสังคม นิสัยใจคอ วัย เพศ และอาชีพ เป็นต้น
- (๓) มีความคงที่ คือเป็นบทสนทนาที่มีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับลักษณะการเขียนส่วนอื่น ๆ ของเรื่องด้วย เพื่อให้การเล่าเรื่องเป็นไปอย่างราบรื่นสม่ำเสมอ
- (๔) มีการเลือกสรร หมายถึง การที่ผู้เขียนจะต้องพิจารณาว่าสมควรจะเขียนบทสนทนาโต้ตอบในตอนใดของเรื่องบ้างนั่นเอง เพราะไม่เช่นนั้นอาจทำให้เรื่องมีความเยิ่นเย้อ ขาดความเกี่ยวเนื่องซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย และเสียเวลาไปโดยเปล่าประโยชน์ได้<sup>๓๑</sup>

<sup>๒๘</sup> ยุพร แสงทักษิณ, วรรณวิจารณ์, หน้า ๘๙.

<sup>๒๙</sup> ยุพร แสงทักษิณ, วรรณกรรมปัจจุบัน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๓๑, หน้า

๓๒.

<sup>๓๐</sup> เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์, หน้า ๘๘๗.

<sup>๓๑</sup> ขวน เพชรแก้ว, การศึกษาวรรณคดีไทย, หน้า ๑๑๘.

เจือ สตะเวทิน อธิบายไว้โดยสรุปว่า การเขียนบทสนทนาในนวนิยาย จะเขียนให้ตรงไปสู่จุดมุ่งหมายโดยไม่ต้องรีบร้อน ฉะนั้นบทสนทนาจึงมีอิสระกว้างขวาง โดยโต้ตอบอย่างไรก็ได้ เพราะว่าผู้เขียนต้องการอธิบายโลกในหลายแง่หลายประการ และการอธิบายนั้นบางทีผู้เขียนต้องการเปิดเผยความในใจของตนเอง แสดงทัศนคติของตนที่มีต่อโลกและชีวิต ต้องการแสดงปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่งในตอนที่เราอธิบาย การแต่งบทสนทนาจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติโดยส่วนรวมของตัวละคร คือตัวละครมีชาติใด เพศใด วัยใด อาชีพใด สถานการณ์อย่างไร ในขณะที่ตัวละครพูดต้องแต่งตามภาวะที่ตัวละครกำลังตกอยู่ในขณะนั้น บทสนทนาจึงมีประโยชน์ดังนี้

(๑) ใช้บทสนทนาสำหรับเล่าเรื่อง หมายถึง การใช้ตัวละครเล่าเรื่องตอนใดตอนหนึ่งคือใช้บทสนทนาของตัวละครแทนการบรรยาย

(๒) ทำให้เรื่องง่ายขึ้น สะดวกแก่ผู้อ่าน ผู้อ่านจะเข้าใจดีกว่าบรรยายธรรมดา

(๓) บทสนทนาย่อมคลายความตึงเครียดของเรื่องได้เป็นอย่างดี<sup>๓๒</sup>

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ แม้จะมีเนื้อหาดีและมีวรรณศิลป์ เพราะผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีที่จะสื่อสารความในใจของตนไปสู่ผู้อ่าน โดยเลือกเฟ้นใช้แต่ภาษาที่จะกระทบอารมณ์หรือเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้รู้สึกตามคือ นอกจากหวังผลให้ผู้อ่าน “รู้เรื่อง” แล้ว ยังมุ่งหวังให้ผู้อ่าน “รู้สึก” ด้วย แต่เนื่องจากผู้อ่านมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา นิสัยใจคอ การหาเลี้ยงชีพ ความมุ่งมาดปรารถนา วัย และภาษา หนังสือเล่มนี้จึงไม่สามารถทำความเข้าใจให้แก่ทุกคน ย่อมมีบ้างที่จะมีผู้อ่านเห็นต่างไปว่า เนื้อหาของธรรมนิยายเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์มีความไม่กระชับ โครงเรื่องย่อยที่สอดร้อยอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ไม่สัมพันธ์กลมกลืนแนบเนียนไปกับโครงเรื่องใหญ่ โครงเรื่องจึงยืดขาด ยาวโดยไม่จำเป็น ข้อมูลที่ผสมผสานกันไม่ได้สนิทจึงอ่านสะดุดตรรกะต่อเนื่องของข้อมูลที่เอามาปะติดปะต่อกัน ชื่อของหลักธรรมอันเป็นศัพท์ทางศาสนาที่มีอยู่ในหนังสือ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่มีพื้นทางศาสนาหรือไม่ได้สนใจธรรม ไม่ได้ฝึกฝนใคร่ธรรมมาก่อน อ่านให้เข้าใจเรื่องได้ยากขึ้นจนเห็นว่าเป็นหนังสือที่พื้นสมัยแล้ว

วรรณศิลป์แม้จะปลูกเร้าอารมณ์ ความนึกคิด และจินตนาการของผู้อ่านให้ดื่มด่ำไปในโลกและชีวิตของตัวละคร และการอ่านแต่เนื้อหาไม่คำนึงถึงรสจะไม่ใช่การอ่านนวนิยายเป็นการอ่านหนังสือวิชาการก็ตาม แต่ค่านิยมความมั่งคั่งของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ทำให้คนไทยเวลานี้ถือวัฒนธรรมการบริโภค สังคมมีความเจริญทางด้านวัตถุเป็นอันมาก ได้บีบคั้นผู้คนให้ต้องเร่งรีบ ต้องแข่งขัน อยากมี อยากเป็น ผู้คนในสังคมจึงไม่มีเวลาให้ความสนใจต่อความอภิมรณที่ละเอียดอ่อนซึ่งกินเวลายาวนานในการซึมซับ และต้องใช้สมาธิในการรับรู้ จึงอ่านเพียงเพื่อให้รู้เรื่องราวไม่มุ่งอรรถรสโดยใช้เวลาในการอ่านไม่มาก อ่านเพียงคร่าวๆ ต้องการเรื่องที่สั้นกระชับ ไม่เน้นการบรรยาย การพรรณนา หรือศิลปะของการใช้ภาษา การไม่สนใจเชิงวรรณศิลป์ทำให้เห็นว่า การบรรยาย การ

<sup>๓๒</sup> เจือ สตะเวทิน, *ประวัตินวนิยายไทย*, (กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐.

พรรณนาความอย่างละเอียดละไม ความอลังการทางภาษา กลับเป็นการใช้สำนวนที่รุ่มร่าม คร่ำครี  
 ล้าสมัย อ่านแล้วเหนื่อย อึดอัด ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งวัฒนธรรมการอ่านใน  
 ปัจจุบันถูกลดความสำคัญลง เมื่อสื่อสมัยใหม่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ได้เข้ามามี  
 บทบาทมากขึ้นทุกที

เมื่อรูปแบบการอ่านของนักอ่านเปลี่ยนไป ดังนั้นการอ่านที่เน้นความงามของภาษาหรือ  
 เนื้อหาสาระที่ยาก จะเป็นวรรณกรรมเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น เมื่อผู้ประพันธ์ได้สร้างสรรค์งานเสร็จ  
 แล้ว ผลงานชิ้นนั้นก็ตกเป็นของผู้เสพ ผลงานจะถูกแปลความ ตีความได้ตรงตามเจตนาของผู้ประพันธ์  
 หรือสูงกว่าต่ำกว่าเพียงใด ก็อยู่ที่พื้นเพเดิม การศึกษา อบรมหรือบารมีของผู้อ่านนั้นๆ การอ่านธรรม  
 นิยายเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ เพื่อความเพลิดเพลินผ่อนคลาย หรืออ่านเอาสาระอย่างใดอย่างหนึ่ง  
 ผู้อ่านก็จะได้ประโยชน์จากการอ่านเพียงด้านเดียว ซึ่งในความเป็นจริงหนังสือเล่มนี้มีทั้งสาระ แง่คิด  
 ความน่าสนใจอื่นๆ แทรกอยู่ การอ่านซ้ำๆ และพินิจพิเคราะห์ ค้นหาความหมายตามตัวอักษร อ่าน  
 ด้วยความเข้าใจว่าหนังสือถูกแต่งคนละสมัยกับผู้อ่าน ไม่มุ่งมองแต่ข้อดีของหนังสือตามความคิด  
 และอารมณ์ของตน ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้อ่านจะซึมซับพลังจิตของผู้ประพันธ์ที่แฝงเร้นอยู่ ก็จะได้รับรสและ  
 เข้าใจสาระและความมุ่งหมายที่แท้จริงของวรรณกรรมเล่มนี้ และเห็นถึงข้อดีข้อเท็จจริงของหนังสือที่  
 เป็นประโยชน์ เพราะแม้เวลาจะผ่านไปนาน ธรรมของพระพุทธเจ้าในธรรมนิยายเรื่องหลวงพ่อบึงวัด  
 โบสถ์ ยังคงเป็นจริงที่ทนต่อการพิสูจน์อยู่ ลักษณะและเนื้อหาของธรรมนิยายอิงธรรมะเรื่องหลวงพ่อบึง  
 วัดโบสถ์ เมื่อศึกษาแล้วในเบื้องต้นพบว่า ผู้ประพันธ์อาศัยความสามารถทางวรรณศิลป์ อธิบาย  
 และขยายเนื้อหาแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาออกมาด้วยภาษาอันสละสลวยและไพเราะ จึงทำให้  
 ความรู้พื้นฐานทางธรรมะของผู้อ่านดีขึ้นได้ตามลำดับซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในบทต่อไป.

สรุปได้ว่า ลักษณะและเนื้อหาของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อบึงวัด  
 โบสถ์ พบว่า เรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ เปิดเรื่องด้วยสถานที่แรกเป็นชนบทในประเทศไทย เป็นการ  
 เริ่มต้นนิยายเรื่องนี้ได้ดี เพราะเป็นสถานที่ใกล้ชิดผู้อ่านและผู้อ่านส่วนใหญ่มีความคุ้นเคย จึงสร้าง  
 อารมณ์ให้ผู้อ่านเห็นหรือรู้สึกตามได้เป็นอย่างดี เนื้อเรื่องอันเป็นเรื่องราวชีวิตของหลวงพ่อบึงวัด  
 โบสถ์ ที่อยู่บนฐานตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างศาสนสถาน บำรุงศาสนบุคคล และ  
 สืบทอด ศาสนธรรม การดำเนินเรื่องชีวิตของตัวละครที่ต้องผจญกับสุขทุกข์ มีฉากเชื่อมฉาก ได้ยศ  
 เสื่อมยศ พบกับการถูกสรรเสริญการถูกนิทา ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะสมจริงและมี  
 อุทาหรณ์ให้คิดว่า แท้ที่จริงแล้ว ในชีวิตคนเราไม่อาจสมปรารถนาได้เสมอไป ด้วยอำนาจและชีวิตเป็น  
 สิ่งที่ยั่งยืน ความสุขอันเป็นโลกียะทั้งมวลนำไปสู่ความทุกข์ จึงไม่ควรท้อแท้สิ้นหวังในชีวิตจนเกินไป  
 หากต้องประสบกับความทุกข์ ควรรู้จักปล่อยวางไม่ยึดถือในเรื่องต่าง ๆ ให้มากนัก ก่อเกิดความ  
 ประทับใจแก่ผู้อ่านในความดีมุ่งมั่นกระทำไว้ในพระพุทธศาสนา ความต่อเนื่องในการเล่าเรื่องได้ฉาย  
 ภาพหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ หักแถมชัดในความรู้สึกของผู้อ่าน ความเป็นไปของตัวละครอื่น ๆ ที่ผูกอยู่

กับความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นกับชีวิตใคร ๆ ก็ได้ จึงทำให้ตัวละครดูเหมือนมีชีวิตชีวา ฉากต่าง ๆ สามารถบรรยายให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือน “เห็นด้วยตา” และ “ได้ยินด้วยหู” ซึ่งมาจากการสังเกตหาจุดเด่นของสิ่งต่าง ๆ แล้วดูให้ติดตา จนนำมาใช้บรรยายฉากได้ดีถึงขนาด บทสนทนาที่ไพเราะช่วยให้น่าสนใจอ่าน ภาษาที่งดงามควรแก่การจดจำ สำนวนที่สละสลวย ความคิดที่คมคายลุ่มลึก อุปมาโวหารที่สื่อให้เข้าใจความหมายได้อย่างเฉียบคม และลึกซึ้งด้วยคติธรรมที่แนบเนียนกับเนื้อเรื่อง ล้วนเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อันเป็นผลให้อ่านได้เพลิดเพลินมีความบันเทิงใจ

### ๓.๙ หลักธรรมวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์

บุญมี แทนแก้ว นิยามว่า “จริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติ หรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ” จริยธรรม คือ ข้อที่ควรประพฤติ หรือสิ่งที่บุคคลประพฤติแล้วไม่เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม<sup>๓๓</sup> และทวีศักดิ์ ญาณประทีป กล่าวว่า “จริยธรรมเป็นทั้งข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม”<sup>๓๔</sup> ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนิยามว่า จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม<sup>๓๕</sup>

ดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นรากฐานสำคัญประกอบอยู่ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาเมื่อศึกษาจนรู้แล้วจะเกื้อกูลต่อการนำมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างชีวิตที่เป็นสุขได้ กิริติ บุญเจือ กล่าวว่า ผู้มีศีลธรรมสูงมักจะมีจริยธรรมสูงตามไปด้วย แต่ทว่าผู้ที่มีจริยธรรมสูงไม่แน่ว่าจะเป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม เพราะมาตรการศีลธรรมจะต้องตัดสินตามมาตรการของแต่ละศาสนา<sup>๓๖</sup>

#### ๓.๙.๑ ตัณหา

เรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ กล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับการหลงในกิเลสตัณหา มีดังนี้

<sup>๓๓</sup> บุญมี แทนแก้ว, **จริยธรรมกับชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

<sup>๓๔</sup> ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, **วรรณกรรมศาสนา**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘), หน้า ๒๕๔.

<sup>๓๕</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๑.

<sup>๓๖</sup> กิริติ บุญเจือ, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒-๒๓.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของกิเลสว่า "เครื่องทำให้ใจเศร้าหมอง ได้แก่ โลภ โกรธ หลง เช่น ยังตัดกิเลสไม่ได้, กิเลสหนา, กิริยามารยาทในคำว่า กิเลสหายาบ"<sup>๓๗</sup>

ท่านพุทธทาสภิกขุ<sup>๓๘</sup> ให้ความหมายว่า "ความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกูก็ตามเป็นของกูก็ตาม นี่แหละคือแม่บทของกิเลสทั้งปวง"

พระธรรมปิฎก (ประยุทธิ์ ปยุตโต)<sup>๓๙</sup> ให้ความหมายว่า "สิ่งที่ทำให้ใจให้เศร้าหมอง, ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์"

ซึ่งผู้ประพันธ์ได้บรรยายว่า หลวงพ่อทองได้กล่าวอบรมนายเผื่อนซึ่งได้ฆ่าเมีย เพราะความหึงหวง มีความว่า “หญิงและชายถ้ายังไม่อímในกามคุณกิเลสตัณหา ไม่อímในกามคุณ จนฝ่าฝืนประเพณี อย่างนี้เราต้องหักใจ แล้วปล่อนเขาไปตามสันดาน เพราะเขาหมดรักเราแล้ว จะร่วมกับคนหลายใจนั้นมันเดือดร้อน เราต้องเดือดร้อนเพราะไปทำลายเขา อย่างที่เื่องได้ฆ่านางขวัญ”<sup>๔๐</sup>

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า แม้ผู้ตักเตือนหลงมัวเมาไปกับกิเลสตัณหา แต่ไม่เชื่อฟัง ยังคงมัวเมาหน้ามืดตามัว ย่อมได้รับผลร้ายเพราะคนพาลจะชักนำไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควรจึงนำความทุกข์มาสู่ตน กล่าวโดยสรุป ผู้ที่มีกิเลสตัณหา ในที่สุดก็จะรับเอาความเห็นผิดทั้งหลายตามคนพาลไปด้วย เพราะเป็นเรื่องราวธรรมดาที่กิเลสตัณหา ย่อมมีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัย ความประพฤติ และความรู้สึกนึกคิดของคนเราไม่มากก็น้อย การคบกับคนพาลเกิดเป็นความหายนะ ตัดเสียซึ่งประโยชน์ในชาติปัจจุบันและประโยชน์ในชาติหน้า จึงควรละเสียซึ่งกิเลสตัณหา ไม่พึงเข้าไปใกล้ ต้องระลึกไว้เสมอว่า เรากำลังอยู่ใกล้สิ่งที่เป็นอันตราย

เห็นได้ว่ามนุษย์ยังมีความอยาก ไม่ว่าจะเป็นความอยากได้ ความอยากเป็น หรือความอยากผลึก นั่นคือเป็นธรรมดาของปุถุชนที่ย่อมมีตัณหาครองใจเป็นพื้นอยู่ ความอยากทำให้จิตใจของมนุษย์คิดพล่านไปเพื่อแสวงหาสิ่งที่จะมาพะเน้าพะนอตนเองหรือเพื่อให้ตนเองได้สมอยาก ดังนั้นตัณหาจึงเป็นแรงจูงใจหรือเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์นั่นเอง ผู้ประพันธ์ได้จัดระดับของตัณหาเป็น ๒ ระดับคือ (๑) ตัณหาระดับหายาบคือ ความอยากในสิ่งที่ก่อให้เกิดเวทนาหรือการรับรู้

<sup>๓๗</sup> ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

<sup>๓๘</sup> พุทธทาสภิกขุ, แก่นพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

<sup>๓๙</sup> พระมหาปราโมทย์ ปโมทิตโต, เรียบเรียง พจนานุกรมธาตุภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร : เอกพิมพ์ไทจำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒-๙๓.

<sup>๔๐</sup> ทวี วรคุณ, หลวงพ่อทองวัดโบสถ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐.

ของอารมณ์ ถ้าชอบใจก็สุขจึงอยากได้, อยากเป็น ถ้าไม่ชอบใจก็ทุกข์จึงอยากผลัด และถ้าเฉย ๆ ก็เรื่อย ๆ เฉื่อย ๆ ความกระหายอยากเมื่อได้เสพสม ความกระหายอยากก็แรงขึ้นจนกลายเป็นการยึดติด (๒) ตัณหาระดับละเอียดคือ ความอยากที่ถูกข่มไว้ด้วยกำลังฌาน, กำลังสมาธิเป็นต้นเมื่อใดที่กำลังฌาน, กำลังสมาธิสลายลง เมื่อนั้นกิเลสก็กลับฟุ้งขึ้น ทำให้ยังต้องเวียนเกิดเวียนตายต่อไป เมื่อจิตถูกความหลงปรุงแต่งจึงได้เกิดความรู้สึกว่า ชั้น ๕ คือตัวตนของเรา การไปยึดมั่นถือมั่นในชั้น ๕ ว่าเป็นตัวตนของเราเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ และเป็นกองทุกข์ที่เกิดจากอวิชชาหรือความไม่รู้ เมื่อศึกษาจนรู้ว่าตัวเราแต่ละตนเป็นเพียงสิ่งสมมติเรียกกัน ตัวตนที่แท้จริงของเราไม่มี มีแต่การคุมเข้าและแยกออกของนามกับรูปเท่านั้น อันเป็นธรรมดาของชีวิตที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติเช่นนั้นเอง การเข้าถึงความจริงว่า สรรพสิ่งมีความไม่เที่ยง ไม่จีรังยั่งยืน จะต้องเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลายและดับไปในที่สุดตามเหตุปัจจัย จึงไม่มีอะไรควรแก่การยึดมั่นถือมั่น ทำให้จิตรู้จักการละ การปล่อย การวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในชั้น ๕ อีกต่อไป จิตที่หมดการยึดมั่นถือมั่นจึงเป็นจิตที่หลุดพ้น ทุกข์ก็จะหมดไป

### ๓.๙๒ ขันติและการมีเมตตา

ขันติ เป็นองค์ธรรมซึ่งมาคู่กับเมตตาธรรมเสมอพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักคำสอนเรื่องขันติไว้ว่า “ความอดทน คือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง . . . นี้ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”<sup>๔๑</sup>

เรื่องหลวงพ่อกองวัดโบสถ์ กล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับการมีเมตตา มีดังนี้

“บุญยังเลี้ยงเจ้าไว้หรือคนดีเขาจึงเก็บเจ้ามาเลี้ยงไว้เป็นลูก เจ้าจึงมีความสุขเยี่ยงลูกมีพ่อแม่ทั้งหลาย หากเจ้าอยู่กับคนที่ไร้เมตตาธรรม เขาก็คงเลี้ยงเจ้าไว้ใช้แรงงาน ไหนเลยเขาจะรักเจ้าอย่างแท้จริงเยี่ยงนี้ได้”<sup>๔๒</sup>

กล่าวโดยสรุป ขันติเป็นการกระทำที่แสดงถึงความเข้มแข็งและความกล้าหาญทางกายและทางใจ เพราะแม้ตระหนักถึงความกลัว ก็สามารถควบคุมตัวเองให้เผชิญกับอันตรายได้ด้วยความสงบมั่นคง ขันติยังช่วยในยามที่ประสบกับความเจ็บปวด ความขัดแย้ง นอกจากนั้นขันติยังเป็นธรรมที่มีอำนาจต่อต้านอำนาจของกิเลส ซึ่งคอยรบกวนชักโยให้ไหลวนไปตามวงจรแห่งความทุกข์แบบไม่มีที่สิ้นสุด จึงเป็นธรรมที่จะฟันฝ่าอุปสรรคไปจนถึงจุดหมายปลายทางได้ การปฏิบัติขันติคราว ๆ หนึ่งเป็นกรรม เมื่อกระทำอยู่เสมอ ๆ ก็จะเก็บสั่งสมไว้จนสร้างเป็นสันดานแห่งขันติ หากเปรียบขันติเป็นน้ำและกิเลสเป็นไฟก็จะอาศัยขันติดับกิเลสได้ แต่กิเลสที่พัดมาแรง บางครั้งขันติอาจจะต้านทานไว้ไม่ได้และแม้จะต้านทานไว้ได้คือ สามารถรักษาความสงบความเรียบร้อยทางกายวาจาใจก็ตาม แต่ใจยังคงมี

<sup>๔๑</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

<sup>๔๒</sup> ทวี วรคุณ, หลวงพ่อกองวัดโบสถ์, หน้า ๙๕.

ความเดือดร้อนวุ่นวายอยู่ กิเลสที่พัฒนาแรงเช่นนี้ ต้องอาศัยขันติที่ประกอบด้วยเมตตา เพราะขันติที่มีเมตตามาช่วยจะเป็นขันติที่มีพลังอย่างเต็มที่ สามารถแผดเผากิเลสให้ดับไปได้ในที่สุด

### ๓.๙.๓ กฎแห่งกรรม

ความไม่เท่าเทียมกันทางสถานภาพที่ดำรงอยู่ในชาติภพนี้ ทำให้มีความเชื่อในเรื่องการสะสมกรรมมาตั้งแต่ชาติภพก่อน ๆ กฎแห่งกรรมเป็นหลักธรรมที่สอนให้คนดำเนินชีวิตที่ดีงาม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) นิยามว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม . . . การกระทำที่ดีเรียกว่ากรรมดี, การกระทำที่ชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว”<sup>๔๓</sup> สัตว์โลกที่เกิดมาต้องประสบกับทุกข์ ความมากน้อยของทุกข์เป็นไปตามเหตุแห่งกรรม หรือการกระทำของตนเอง ไม่ใช่มาจากอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าหรือสิ่งอื่นใด ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในฐานสูตรว่า “สตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า . . . เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีก็ตามชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”<sup>๔๔</sup> ดังนั้น เมื่อมีเจตนาที่จะทำกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นแล้ว กรรมนิยามก็เริ่มทำงานทันที ส่วนเนื้อหาที่จะเป็นไปในกรรมนั้น สุดแต่คุณสมบัติของเจตนาว่าเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม กรรมที่บุคคลทำแล้วไม่มีสูญหาย แต่จะคอยโอกาสให้ผลตามกาลตามความเหมาะสมอยู่เสมอ

เรื่องหลวงพ่отองวัดโบสถ์ กล่าวในส่วนที่เกี่ยวกับการมีเมตตา มีดังนี้

เมื่อปลัดบุญช่วย ได้ปฏิบัติหน้าที่โดยการล้อมจับโจรร้ายที่ซื่อเสื่อผ่อง โดยทราบตอนหลังว่า เสื่อผ่องเป็นพ่อผู้ให้กำเนิดตนเอง แต่พลัดพรากจากกัน เมื่อมีทราบดังนั้น ปลัดบุญช่วยมีอาการเสียใจอย่างหนัก หลวงพ่отองได้สั่งสอนโดยพูดขึ้นว่า “เท่าที่ปลัดทำไป เป็นการทำงานตามหน้าที่ และได้พยายามกับเสื่อผ่องโดยส่วนตัวมาก่อน การตายของเสื่อผ่องถือว่าเป็นกรรมลิขิตของเขาเอง เพราะเขาประพฤตินั้นเป็นเสื่อ จึงต้องตายอย่างเสื่อ บาปกรรมที่เขาได้ฆ่าผู้อื่นมามากได้สนองแก่เขา ทำให้เขาต้องพบจุดจบทำให้สาสมกัน”<sup>๔๕</sup>

เพราะฉะนั้น คนที่ทำความชั่วไว้มาก ความชั่วจะคอยรบกวนจิตใจให้เขากังวลอยู่เสมอ แม้จะปรากฏกับคนอื่นให้ ‘ดูเหมือนว่า’ จะมีความสุข แต่ภายในจิตใจของเขาเองเล่า ใครเป็นคนรู้ว่ามีความสุขทุกข์อันใดทับถมอยู่บ้าง<sup>๔๖</sup> ส่วนผลของกรรมดีคอยติดตามประคองบุคคลอยู่ตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้ แต่บุคคลผู้มิได้สดับธรรมก็ไม่ทราบถึงความจริงข้อนี้จึง

<sup>๔๓</sup> พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓-๔.

<sup>๔๔</sup> อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๐.

<sup>๔๕</sup> ทวี วรคุณ, หลวงพ่отองวัดโบสถ์, หน้า ๑๒๗

<sup>๔๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙

เข้าใจเขาไปว่า กรรมดีกรรมชั่วไม่มีผลอะไร คนทำความชั่วได้ดีมีสุขมากมาย การมองชีวิตต้องมองในระยะยาวและกว้างไกลจึงจะเห็นวิถีชีวิตโดยตลอด<sup>๔๗</sup>

กรรมชั่วที่บุคคลทำแล้วย่อมละลายได้ด้วยกรรมดี ให้นั่นอยู่ในสภาพที่ ‘มีเหมือนไม่มี’ ซึ่งท่านเรียกว่า ‘อัปโพหาริก’ ในเรื่องกรรมดีก็เช่นกันอาจถูกกรรมชั่วละลายได้ หากกรรมชั่วมีปริมาณมากพอ กรรมจะหยุดให้ผลด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. หมดแรง คือ ให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้วจึงหยุดให้ผล

๒. บุคคลผู้เคยทำกรรมมาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะทั้งปวง ไม่เกิดในภพใหม่อีก มีชีวิตอยู่เป็นชาติสุดท้าย กรรมย่อมหมดโอกาสให้ผลอีกต่อไป วิญญาณของผู้นั้นย่อมบริสุทธิ์หมดเชื้อเหมือนเมล็ดพืชซึ่งสิ้นยางเหนียวหรือเป็นเมล็ดลีบปลูกไม่ขึ้นอีกต่อไป กรรมจะให้ผลได้ก็เฉพาะเวลาที่ยังมีชีพออยู่ ในชาติสุดท้ายนั้น พระอรหันต์พิจารณาเป็นผู้ได้ทำความดีถึงที่สุด จึงเป็นจำพวกบุคคลที่ดีที่สุดเหมือนเมล็ดพืชที่ดีที่สุด

๓. กรรมจะหยุดให้ผล เมื่อมีกรรมอื่นแทรกซ้อนเข้ามาเป็นครั้งคราวคือกรรมดีจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลทำกรรมชั่วแรง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมชั่วให้ผลก่อน และกรรมชั่วจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลทำกรรมดีแรง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้กรรมดีให้ผลก่อน นี่หมายเฉพาะที่เร่งด่วนและจำเป็นเท่านั้น โดยปกติเมื่อกรรมอย่างหนึ่งให้ผลอยู่ กรรมอื่น ๆ ก็จะรอคอย

กล่าวโดยสรุป กรรมคือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางที่กระทำความมี ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ การกระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” และการกระทำกรรมที่ชั่วเรียกว่า “กรรมชั่ว” กรรมที่กระทำแล้วต้องมีผล โดยผลดีเกิดจาก “กรรมดี” และผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว กรรมดังกล่าวมีกิเลสเป็นตัวผลักดันให้เกิดปรุงแต่งแล้วกระทำการ เมื่อทำการแล้วย่อมได้รับผลของกรรม ผลของกรรมก็กลับเป็นปัจจัยที่ไปเสริมสร้างให้เกิดกิเลสอีก หมุนเวียนต่อเนื่องกันไปเช่นนี้ภพชาติจึงไม่มีที่สิ้นสุด เว้นแต่เมื่อใดที่เกิดปัญญาสามารถเห็นความจริงของชีวิตที่แท้จริง แล้วดำเนินชีวิตด้วยปัญญาจนกิเลสดับสิ้น ภพชาติก็จะดับ เฉพาะการให้ผลของกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ากฎแห่งกรรมมีการให้ผลของกรรมเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับผิวเผินหรือผลภายนอก ๒) ระดับกระบวนธรรมภายในจิตหรือผลภายในกรรมชั่ว กรรมดังกล่าวมีกิเลสเป็นตัวผลักดันให้เกิดปรุงแต่งแล้วกระทำการ เมื่อทำการแล้วย่อมได้รับผลของกรรม ผลของกรรมก็กลับเป็นปัจจัยที่ไปเสริมสร้างให้เกิดกิเลสอีก หมุนเวียนต่อเนื่องกันไปเช่นนี้ภพชาติจึงไม่มีที่สิ้นสุด เว้นแต่เมื่อใดที่เกิดปัญญาสามารถเห็นความจริงของชีวิตที่แท้จริง แล้วดำเนินชีวิตด้วยปัญญาจนกิเลสดับสิ้น ภพชาติก็จะดับ เฉพาะการให้ผลของกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ากฎแห่งกรรมมีการให้ผลของกรรมเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับผิวเผินหรือผลภายนอก ๒) ระดับกระบวนธรรมภายในจิตหรือผลภายใน

(๑) ผลของกรรมระดับผิวเผินหรือผลภายนอก

คนส่วนมากมักถือเอาผลของกรรมระดับผิวเผินหรือผลภายนอกซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลมองเห็นเป็นมาตรฐานวัดความดีความชั่ว โดยเชื่อว่าการมีลาภ การมียศ การประสบกับความสุข การได้รับการสรรเสริญ เป็นผลของกรรมดี ส่วนการเสื่อมลาภ การเสื่อมยศ การประสบกับความทุกข์ การถูกนินทา เป็นผลของกรรมชั่ว แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะบางครั้งผลที่เกิดขึ้นสมกรรม บางคราวก็ไม่สมกรรม จึงถือเอาผลภายนอกมาเป็นเครื่องตัดสินผลของกรรมไม่ได้ นอกจากนี้ผลของกรรมยังเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้อีกด้วย กล่าวคือ เมื่อเหตุปัจจัยเปลี่ยน ผลของกรรมก็จะเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้สอนให้คนเรายอมรับความเป็นจริงแต่มิได้สอนให้คนเรายึดติดอยู่กับสภาพที่เป็นอยู่หรือที่ได้รับอยู่ในปัจจุบัน เพราะสภาพเช่นนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยการทำให้เกิดตรงกับผลที่ต้องการ

#### (๒) ผลของกรรมระดับกระบวนธรรมภายในจิตหรือผลภายใน

ผลของกรรมระดับนี้เป็นผลโดยตรงและแน่นอนของกรรมดีและกรรมชั่ว คือคนทำดีจิตใจย่อมผ่องแผ้ว คนทำชั่วจิตใจย่อมเศร้าหมอง ผลดีบางอย่างคนอื่นไม่เห็นแต่มันคอยปลอบประโลมใจแก่ผู้ทำอยู่ ส่วนผลชั่วบางอย่างเผด็จใจอยู่แม้คนภายนอกไม่รู้แต่ตัวเราย่อมรู้อยู่ นอกจากนั้นผลแห่งการสั่งสมกรรมที่กระทำบ่อยๆ จะปรากฏชัดขึ้นและขยายออกเป็นลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของคนเรา โดยส่วนลึกของจิตอันเป็นอุปนิสัยของเรามาจากอารมณ์ที่เราสะสมไว้ในแต่ละวัน เมื่อทำกรรมชั่วก็จะสร้างคุณภาพชั่วให้แก่จิต ทำกรรมดีก็จะสร้างคุณภาพดีให้แก่จิต ผลภายในจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งแต่คนโดยทั่วไปมักมองดูแต่ผลภายนอก ทั้ง ๆ ที่ลาภผลทางวัตถุมีคุณค่าแก่ชีวิตน้อยเป็นคุณค่าเทียมแต่เป็นสิ่งที่คนส่วนมากพากันหลงใหลใฝ่ฝันอยากได้ แต่จิตใจที่ได้รับการอบรมให้ผ่องแผ้ว อุปนิสัยอันดีงามมีคุณค่าแก่ชีวิตมากกว่าและเป็นคุณค่าแท้คนกลับมองข้ามไม่ให้ความสำคัญ เวลาของคนเราที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงหมดไปกับการแสวงหาคุณค่าเทียมมากกว่าคุณค่าแท้

การศึกษาเรื่องกรรมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของคนเรา เพราะเราต้องประกอบกรรมอยู่เสมอ เกือบทุกขณะ เมื่อศึกษาจนเข้าใจกฎแห่งกรรมแล้ว จึงไม่ควรมองชีวิตเพียงระยะสั้น คือ ติดอยู่เพียงขั้นที่ยังมุ่งหวังผลอันเป็นโลกธรรมในชาติปัจจุบันเท่านั้น แต่ควรมองชีวิตในระยะยาวที่คำนึงถึงทุกข์โศกที่จะมีมาในชีวิตหน้าด้วย ควรมีการพัฒนาจิตให้พ้นจากกิเลสเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือพระนิพพาน

### ๓.๑๐ สรุป

ลักษณะและเนื้อหาของวรรณกรรมอิงพระพุทธศาสนาเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ พบว่าเรื่องหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ เปิดเรื่องด้วยสถานที่แรกเป็นชนบทในประเทศไทย เป็นการเริ่มต้นนิยายเรื่องนี้ได้ดี เพราะเป็นสถานที่ใกล้ชิดผู้อ่านและผู้อ่านส่วนใหญ่มีความคุ้นเคย จึงสร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านเห็นหรือรู้สึกตามได้เป็นอย่างดี เนื้อเรื่องอันเป็นเรื่องราวชีวิตของหลวงพ่อบึงวัดโบสถ์ ที่อยู่บนฐาน

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการสร้างศาสนสถาน บำรุงศาสนบุคคล และสืบทอด ศาสนธรรม การดำเนินเรื่องชีวิตของตัวละครที่ต้องผจญกับสุขทุกข์ มีลาภเสื่อมลาภ ได้ยศเสื่อมยศ พบกับการถูกสรรเสริญการถูกนินทา ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะสมจริงและมีอุทาหรณ์ให้คิดว่า แท้ที่จริงแล้ว ในชีวิตคนเราไม่อาจสมปรารถนาได้เสมอไป ด้วยอำนาจและชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน ความสุขอันเป็นโลกียะทั้งมวลนำไปสู่ความทุกข์ จึงไม่ควรท้อแท้สิ้นหวังในชีวิตจนเกินไป หากต้องประสบกับความทุกข์ ควรรู้จักปล่อยวางไม่ยึดถือในเรื่องต่าง ๆ ให้มากนัก ก่อเกิดความประทับใจแก่ผู้อ่านในความดีมุ่งมั่นกระทำไว้ในพระพุทธศาสนา ความต่อเนื่องในการเล่าเรื่องได้ฉายภาพหลวงพ่отองวัดโบสถ์ ห้แง่ชัดในความรู้สึกของผู้อ่าน ความเป็นไปของตัวละครอื่น ๆ ที่ผูกอยู่ด้วยความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นกับชีวิตใคร ๆ ก็ได้ จึงทำให้ตัวละครดูเหมือนมีชีวิตชีวาต่าง ๆ สามารถบรรยายให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือน “เห็นด้วยตา” และ “ได้ยินด้วยหู” ซึ่งมาจากการสังเกตหาจุดเด่นของสิ่งต่าง ๆ แล้วดูให้ติดตา จนนำมาใช้บรรยายฉากได้ดีถึงขนาด บทสนทนาที่ไพเราะช่วยให้น่าสนใจอ่าน ภาษาที่ตรงตามควรแก่การจดจำ สำนวนที่สละสลวย ความคิดที่คมคายลุ่มลึก อุปมาโวหารที่สื่อให้เข้าใจความหมายได้อย่างละเอียดคม และลึกซึ้งด้วยคติธรรมที่แนบเนียนกับเนื้อเรื่อง ล้วนเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อันเป็นผลให้อ่านได้เพลิดเพลินมีความบันเทิงใจ